

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

כרך טז, תשכ"ה

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

ע ל ה מ ס י ם

(מן המילון המשפטי)

מרובים מסי ארצנו ומגוונים. אך אם קצרה ידו של האוצר לספק מהם כל צרכינו, לשונו של המחוקק לקרוא להם שמות — לא קצרה. נמצאו לו בספרות העברית עתיקת הימים כינויי מסים ושילומים מכל המינים וביד רחבה, כדי לברור מהם, או לפיהם, שם מיוחד לכל אחד מבני דורנו, שלא יתחלפו חלילה, וכך אנו מונים — לפי שעה — מס וארנונה ובול ובלו ומכס ואגרה והטל והשתתפות; ואם נוסיף דמי קנס ודמי פיגור, הנלווים עמם לרוב בדרך לקופת האוצר, הרי לפנינו כל עשר המסות, שאזרח בישראל עשוי ביום מן הימים להתנסות באחת מהן, ואף בכולן.

ומכיוון שגזרו עלינו כך, אין אנו פטורים מלעמוד על מהותם של מסים אלה ועל משמעם של שמותיהם. ולאחר שנתבונן בדבר נמצא שאכן, לא הרי זה כהרי זה, וראוי, מטעמי דיוק, להבחין ביניהם, כדרך שמבחינים בתחיקה הפיסקאלית של ארצות מפותחות, ובראשן אנגליה, שהורישה לנו, כידוע, חלק ניכר מספר חוקיה. ובכן:

מס — tax — מיוחד, דרך כלל, לתשלומי חובה, שהמדינה בלבד מטילה על רכוש, הכנסתו, קניינו ורווחיו של האזרח; מסים אלה הם אבני היסוד של תקציב המדינה. בהם מס הכנסה, מס רכוש, מס שבח, מס עיזבון ודומיהם. מס משמשת בלשון יום יום גם כשם קיבוצי כולל

לכל שאר צורות המסים. ריש מנסים, בהשפעת האנגלית, לגזור ממנה אף שם פעולה, "מיסוי" (taxation), אך האקדמיה ללשון פסלה מלה זו, שאין לה שורש בעברית, ולא בידנו הוא להמציאו, ובמיוחד כשאין שום צורך בו. יש לעברית דרכים נאותות אחרות לבטא מושג זה, שהוא — אגב — גם דו־משמעי ומחייב למעשה שני ביטויים נפרדים — א) הטלת מס (או מסים); ב) שיטת המס (או המסים). במה, למשל, "המיסוי בארצנו" נאה מ"שיטת המס בארצנו" ?

בול — הוא סוג של מסי המדינה, הנקרא כך משום שגבייתם היא בהדבקת בול או בטביעתו (על ושרות, חוזים ומסמכים אחרים) או בזקיפתו לחובת חשבוננו של אזרח (כגון בול ביטחון לצורכי ביטחון, המצוי בחשבון הטלפון וכדומה).
מכס, בלוי — אף הם תשלומי חובה של המדינה בלבד. המכס (customs) מוטל על סחורות יבוא מארץ חוץ, ומטרתו הגנה על תוצרת הארץ; הבלוי (excise) מוטל על סחורה המיוצרת בארץ ומוצאת למכירה (סיגריות, טבק, יין וכו').

ארנונה — rates — תשלום חובה של רשות מקומית (עירייה, מועצה מקומית, ועד מקומי), המוטל אף הוא על בתים ועל דירות לשם סיפוק צרכיו המיוחדים של המקום.
אגרה — fee — תשלום שהמדינה או רשות מקומית מטילה על שירותים מסויימים שניתנים לאזרח הנזקק להם ומבקש אותם, כגון שפיטה, רשיונות למיניהם, רישומים, תעודות, נסחים וכיוצא באלה, והוא בבחינת שכר טרחה. אגרה היא הצורה העברית של אגרא הארמית, שמשמעה

„שכר“, אם כי לא תמיד היא משתלמת אצלנו דווקא „פום צערא“ של נותן השירות... באנגלית משמש מונח זה גם לשכר שירותים של אזרח לאזרח, ובעיקר של בעלי מקצוע — רופאים, עורכי דין וכדומה.

ה ט ל — charges — אף הוא, כאגרה, יכול שיהא מוטל מטעם רשויות שונות, של המדינה ושל השלטון המקומי, אך לא כשכר שירות שניתן, אלא כתרומת חובה למטרות מסוימות או למפעלה חד-פעמית.

כך, למשל, ידוע היטל לצורכי סעד, המוטל על אזרחי בתי מלון ומסעדות לפי אחוזים מהוצאותיהם, היטל עינוגים על כרטיסי המבקרים בבתי עינוג כגון תיאטרון, קונצרט, קולנוע וכו' (נקרא לפנים „מס שעשועים“), או היטל על דירות גדולות לשם חיסול משכנות עוני ובניינים מסוכנים.

אך מצוי גם ההיטל על בעלי בתים או דירות לצורכי סליחה, ביוב, מים וכדומה, שכמוהו כהשתתפות בהוצאות המפעלות האלה, אף יש קוראים לזה „דמי השתתפות“. מפעלה מעין זו יכול שתימסר לחברת השקעה פרטית, על יסוד מסחרי, כי החברה מוסמכת — לאחר ביצוע העבודה — להטיל על כל הנהנים ממנה תשלום בעד השימוש בה.

כך, למשל, נדונה עתה במשרד העבודה תכנית למסור למשקיעים פרטיים סלילת כביש מסוים, שהעובר בו ישלם היטל. בלועזית קוראים לכביש כזה toll road, והאקדמיה קבעה לו השם כביש חב-היטל, או קיצורו — כביש היטל. הביטוי „כביש אגרה“ שנוצר לעניין זה כמה פעמים בעתונים — בטעות יסודו. לא שכר טרחה כאן, אלא היטל להחזרת הוצאות.

ההבחנות המפורשות לעיל נשמרות בהקפדה בכל
התחיקה הראשית החדשה, חוץ מחריגים מועטים שיסודם
במורשה, ועדיין לא שינו ממנה.

משלם המסים אפשר שיאמר: מי ביקש מידכם שמות
יתרו אלה? כלום לא די לי באוצר של מסים, שאתם באים
להטיל עליי גם אוצר של מלים? מה לי ארנונה, מה לי אגרה
— אם אחת דתי לשלם. אלא נראה, שלא כך סבור היה המחוקק.
לדעתו, לא זו בלבד שההבחנה דרושה לדיוקו של דבר, כפי
שראינו, ולגיוונה של הלשון, אלא ששם חדש עשוי לעתים
להקל את קבלת דין המס אף על מי שמתעלם ממטרת המס.
ומהלכת לעניין זה בדיחתו של שר האוצר. כששאלוהו: „מי
יודע, אם נצליח במס החדש?“ — היה משיב: „בעזרת השם
נצליח“. ומסתבר, שהצדק עמו, שהרי אנו נישומים ומשלמים
ושמחים. כוחה של לשון ...

צ ב י ש א ר פ ש ט י י ן

צמודים ומנוגדים

בכל לשון מצויים שמות ותארים ופעלים הבאים
זוגות זוגות — צמדי מלים — כדי להאדיר את הרושם,
והעברית אף היא סיגלה לה מנהג זה. יש צמדי מלים שהם
כאחים, כלומר הם דומים וממלאים זה את זה, ויש מנוגדים
— שמות ותארים ופעלים נגדיים, המוצגים לשם עימות